UDK: 378.018:316.6

TALABA IJTIMOIY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISHDA TYUTOR ISHTIROKINING AHAMIYATI

Tasheva Uvaysiy Olimovna
Buxoro davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Bugungi oliy ta’lim tizimida ta’lim sifatini oshirish bilan bir qatorda talabaning shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ham alohida e’tibor qaratilmoqda. Zamonaviy talaba faqat bilimlarni o‘zlashtiruvchi subyekt emas, balki universitet jamoasi hayotida faol ishtirok etuvchi, ijtimoiy tashabbuslarni ilgari suruvchi va o‘zining kelajakdagi kasbiy faoliyatiga tayyorgarlik ko‘ruvchi shaxs sifatida qaraladi.

Talabaning ijtimoiy faolligi uning turli tadbirlar, ilmiy loyihalar, volontyorlik faoliyati, talabalar tashkilotlari, sport va madaniy-ma’rifiy loyihalar hamda jamoaviy tashabbuslarda ishtiroki orqali namoyon bo‘ladi. Shu sababli ijtimoiy faollikni rivojlantirish oliy ta’limning tarbiyaviy vazifalaridan biri bilan bir qatorda talabaning shaxsiy rivojlanish mexanizmlaridan biri sifatida ham qaralishi mumkin.

2024-yilda e’lon qilingan tadqiqotda talabalarning ijtimoiy faolligi holati uch yil davomida kuzatilib, ijtimoiy jihatdan faol va faol bo‘lmagan guruhlar alohida profillar sifatida aniqlangan. Bu ijtimoiy faollikni bir martalik tadbirlar bilan emas, balki uzluksiz rivojlanish jarayoni sifatida kuzatish zarurligini ko‘rsatadi.

Shu nuqtayi nazardan tyutorning vazifasi faqat tashkiliy yoki nazorat funksiyasi bilan cheklanmasligi, balki talabaning ijtimoiy rivojlanishini pedagogik-psixologik jihatdan qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilishi zarur.

Talaba ijtimoiy faolligi quyidagi asosiy mezonlar orqali baholanadi:

Tashabbuskorlik – yangi g‘oya va loyihalarni ilgari surish.

Kommunikativ faollik – tengdoshlar va pedagoglar bilan samarali muloqot qilish.

Jamoaviy hamkorlik – guruh va jamoa faoliyatida ishtirok etish.

Liderlik – guruh faoliyatini tashkil etish va boshqarish.

Ijtimoiy mas’uliyat – topshiriq va jamoaviy majburiyatlarni mas’uliyat bilan bajarish.

Fuqarolik va volontyorlik faolligi – ijtimoiy foydali faoliyatda qatnashish.

Refleksivlik – o‘z faoliyati va ijtimoiy tajribasini tahlil qila olish.

Zamonaviy tadqiqotlarda student engagement ko‘p o‘lchamli konstrukt sifatida qaralib, uning ijtimoiy, emotsional-kognitiv, agentlik va xulq-atvor komponentlari ajratilgan.

1-jadval.

Tyutor ishtirokini takomillashtirish modeli

Bosqich	Tyutor faoliyati	Kutiladigan natija
1. Diagnostika	Talabaning qiziqishi, ehtiyoji va faollik darajasini aniqlash	Individual ijtimoiy profil
2. Motivatsiya	Talabaning qiziqishlari bilan universitet imkoniyatlarini bog‘lash	Ichki motivatsiyaning kuchayishi
3. Jalb etish	Talabani to‘garak, loyiha, tadbir va jamoaviy faoliyatga jalb qilish	Faol ishtirokning boshlanishi
4. Qo‘llab-quvvatlash	Mentorlik, maslahat va psixologik-pedagogik ko‘mak	Ishonch va kompetensiyaning rivojlanishi
5. Mustaqil faoliyat	Talabaning o‘z loyihasini ishlab chiqishi va amalga oshirishi	Tashabbuskorlik va liderlik
6. Monitoring	Faoliyat natijalarini baholash va qayta aloqa	Barqaror ijtimoiy faollik

Mazkur modelda tyutor talabaning o‘rniga qaror qabul qiluvchi emas, balki uning mustaqil qaror qabul qilishi va ijtimoiy tashabbusini amalga oshirishiga ko‘maklashuvchi mentor sifatida faoliyat yuritadi.

Tyutor faoliyatining asosiy takomillashtirish yo‘nalishlari

1. Individual ijtimoiy rivojlanish xaritasini yaratish

Har bir talaba uchun uning qiziqishlari, kuchli tomonlari, mavjud ijtimoiy tajribasi va rivojlantirilishi lozim bo‘lgan kompetensiyalarini aks ettiruvchi individual xarita shakllantiriladi.

2. “Bir talaba – bir tashabbus” tamoyili

Har bir talabaning o‘quv yili davomida kamida bitta ijtimoiy, ilmiy, madaniy yoki volontyorlik tashabbusini ilgari surishi uchun sharoit yaratish mumkin.

Bu yondashuv talabaning tayyor tadbirda oddiy ishtirokchi bo‘lishidan tashqari, faoliyat tashkilotchisi sifatida namoyon bo‘lishiga imkon beradi.

3. Kichik guruh mentorligi

Tyutorning katta guruh bilan ishlashidan tashqari, 5–8 nafar talabadan iborat kichik mentorlik guruhlarini tashkil etish taklif etiladi.

4. Talabalar ijtimoiy loyihalari

Tyutorlar boshchiligida quyidagi yo‘nalishlarda kichik loyihalar tashkil etish mumkin.

Talaba ijtimoiy faolligini rivojlantirish oliy ta’lim jarayonining muhim tarkibiy yo‘nalishlaridan biridir. Mazkur jarayonda tyutorning faoliyati talabaning universitet hayotidagi ishtirokini tashkil etish bilangina cheklanmasdan, uning tashabbuskorligi, kommunikativ kompetensiyasi, liderlik qobiliyati, ijtimoiy mas’uliyati va mustaqil faoliyatini rivojlantirishga qaratilishi lozim.

Tadqiqot doirasida taklif etilgan “Diagnostika – motivatsiya – jalb etish – qo‘llab-quvvatlash – mustaqil faoliyat – monitoring” modeli tyutorlik faoliyatini

tizimli tashkil etish imkonini beradi. Ushbu yondashuvda talaba pedagogik ta’sir obyekti emas, balki o‘zining ijtimoiy rivojlanishini rejalashtiruvchi va amalga oshiruvchi faol subyekt sifatida qaraladi.

Shunday qilib, tyutorlik faoliyatini takomillashtirishning asosiy yo‘nalishi talabaning tayyor tadbirlarga jalb etilishini emas, balki uning ijtimoiy tashabbusni mustaqil ilgari surishi, jamoa bilan hamkorlik qilishi va o‘z faoliyati uchun mas’uliyat olishini ta’minlashdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bandura A. Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. — Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1986. — 617 p.
2. Deci E. L., Ryan R. M. The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior // Psychological Inquiry. — 2000. — Vol. 11, No. 4. — P. 227–268. — DOI: 10.1207/S15327965PLI1104_01.
3. Tinto V. Completing college: Rethinking institutional action. — Chicago: University of Chicago Press, 2012. — 224 p.
4. Astin A. W. Student involvement: A developmental theory for higher education // Journal of College Student Development. — 1999. — Vol. 40, No. 5. — P. 518–529.
5. Zimmerman B. J. Becoming a self-regulated learner: An overview // Theory Into Practice. — 2002. — Vol. 41, No. 2. — P. 64–70. — DOI: 10.1207/S15430421TIP4102_2.
6. Hapes R. L., Dooley K. E., Odom S. F. A case study of college student participation in a peer mentorship program within STEM disciplines // Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning. — 2024. — Vol. 32, No. 5. — P. 633–653. — DOI: 10.1080/13611267.2024.2396474.
7. Kearns-Sixsmith D. The hallmarks of high-quality online tutoring: A higher ed MM-GT study // Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning. — 2024. — Vol. 32, No. 2. — P. 206–224. — DOI: 10.1080/13611267.2024.2323787.
8. Osman Y., Vaidya R. A conceptual framework for a proposed intervention: Interdisciplinary academic advising and mentoring through personal tutor groups // Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning. — 2025. — Vol. 33, No. 1. — P. 112–128. — DOI: 10.1080/13611267.2024.2425928.
9. Pritchard D. J., Kaya S., Nethercott K., Briggs S. Personal academic tutors and student continuation: The importance of establishing relationships // Studies in Higher Education. — 2026. — Vol. 51, No. 2. — P. 309–325. — DOI: 10.1080/03075079.2025.2465698.